

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Tuğba ERSOY

Ankara Hacı Bayram Veli Üni.
Lisansüstü Eğitim Enst.
Eskiçağ Tarihi BD.
Doktora Öğrencisi

tugba.ersoy@hbv.edu.tr

 0000-0001-7040-8130

 10.56387/ahbvedebiyat.1097295

Gönderim Tarihi: 01.04.2022

Kabul Tarihi: 27.04.2022

Alıntı: ERSOY, T. (2022). "Bir Hitit Kenti Tarhuntaşsa". *AHBVÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C.2, (6), 161-169.

BİR HİTİT KENTİ TARHUNTAŞSA

ÖZ: M.Ö. 1650'lerden itibaren Anadolu coğrafyası tarihinin en önemli devletlerinden birine ev sahipliği yapmıştır. Hititler olarak bilinen bu devlet gerek kurulduğu gerekse hâkimiyet kurduğu bölgelerde stratejik bir noktada yer almaktadır. Belgelerde rastladığımız birçok kent adından bu kentlerin devletin bünyesine ait özel ya da normal statülere sahip kentler olduğu anlaşılmıştır. Hitit belgelerinde farklı statülere sahip yüzlerce kent adı geçmektedir. Siyasi, ekonomik ve kültürel olarak birbirinden farklı özellikler sergileyen bu kentlerden biri Hitit Kralı II. Muwatalli'nin bir dönem ülkeyi yönettiği Tarhuntaşsa kentidir. Devletin son dönemleri ile ilgili kaynaklarda adı sıkça geçen kentin önemi II. Muwatalli ile artmış olsa da Hitit devletinin yıkılışına kadar devam etmiştir. II. Muwatalli'nin Tarhuntaşsa'yı yeni bir yönetim merkezi olarak belirlemesinin olası nedenleri kentin coğrafi konumu, bölgenin güvenliği, yol ve ticaret ağlarına yakınlığı ve o dönemin siyasi koşullarından uzaklaşma düşüncesidir. Günümüzde Konya civarında olduğu tahmin edilen kentin yeri henüz tespit edilememiştir. Kentin bulunamayışı II. Muwatalli'nin kentte yazdırdığı belgelere ulaşılmasını engellemiş, bu durum Hitit tarihinde büyük bir bilgi eksikliği oluşturmuştur. Tarhuntaşsa'nın yeni bir merkez olarak seçilmesi devleti ikiye bölen önemli bir sebeptir. Tarhuntaşsa'nın yeni merkez için seçimi Hitit tarihinde önemli bir kırılma yaratmıştır. Kralın ölümünden sonra Tarhuntaşsa kenti ülkenin yönetim merkezi olma statüsünü kaybetmiş II. Muwatalli'nin oğulları tarafından yönetilen önemli bir krallık olarak varlığını devam ettirmiştir. Kent, II. Muwatalli dönemi ve Hitit tarihinin son dönemleri için önemli statüye sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Hitit kenti, Tarhuntaşsa, II. Muwatalli, Başkent, Yönetim.

A HITTITE CITY; TARHUNTAŞSA

ABSTRACT: Anatolian Geography became home to one of the most important states in its history since the 1650s BC. Known as the Hittites, this state was located at a strategic point in terms of the regions in which it was founded and dominated. It has been understood from the names of many cities found in documents that these cities had a special or normal status belonging to the state. Hundreds of cities with different status are mentioned in Hittite documents. One of these cities with political, economic and cultural qualities different from each other is Tarhuntaşsa, where Muwatalli II, a Hittite king, ruled the country for a term. Even though the importance of the city frequently referred to in documents about the last periods of the state increased with Muwatalli II, it continued till the downfall of the state. The potential reasons why Muwatalli II chose Tarhuntaşsa as a new head office are the geographical position and security of the city, its proximity to the commercial lines and networks, and his thought of keeping away from the political conditions during that period. Though the Hittite city of Tarhuntaşsa is estimated to be in the vicinity of today's Konya, the exact location of the city has not been found out yet. The failure to find out the exact location of the city has so far prevented anyone from reaching the documents that Muwatalli II had his men write in the city, a case which has led to a big deficiency of information in the Hittite history. The fact that Tarhuntaşsa was chosen as a new centre of rule was one of the important reasons why the state was divided into two. The choice of Tarhuntaşsa's as a new centre created an important break in the Hittite history. After the death of the king, the city of Tarhuntaşsa lost its status as a head office of the state and sustained its existence as an important kingdom governed by the sons of Muwatalli II. With this story behind it, the city has an important status for the period of Muwatalli II and the late years of the Hittites.

Keywords: Hittites city, Tarhuntaşsa, Muwatalli II, Capital, Administration.

Hititler M.Ö.17. yüzyılda Anadolu'da ilk merkezî devleti kuran krallıktır. Hattuša merkezli kurulan bu devlet, geniş alanlarda hâkimiyetini hissettirmiştir. Devletin kurulduğu merkezin etrafında olduğu tahmin edilen birçok kentin adı Hitit belgelerinde geçmesine rağmen tümünün lokalizasyonunu yapmak mümkün olmamıştır. Bunlardan biri de devletin son dönemlerinde bir süreliğine ülkenin yönetildiği Tarhuntašša'dır. Kral II. Muwatalli döneminde yönetsel, dinsel ve ekonomik unsurlar devletin yüzlerce yıllık merkezi olan Hattuša'dan bu kente taşınmıştır. Tarhuntašša, günümüz ifadesiyle o dönemin yeni başkenti görevini üstlenmiştir.

Başkent, devletin siyasi gücünün en önemli erkidir. Siyasi gücün yanında ekonomik, dinî, askerî gücü ve ihtişamlı mimari yapılarıyla bir propaganda merkezidir. Devletin ilk kurulduğu merkez, kralın oturduğu yer, dinî, siyasî, askerî, idari birçok alanda devleti yönettiği ana merkezdir. Hitit kaynaklarında devletin yönetim merkezi olarak geçen birkaç kent bulunmaktadır. Bu kentlerden ilki Kuššara hanedanlığının Anadolu'daki diğer krallıkları ele geçirip siyasi birlik kurduğu Kuššara kentidir (Reyhan-Cengiz, 2015: 64). Ardından sırasıyla Neša, Hattuša, Şapinuva ve Tarhuntašša'nın yönetim merkezi olarak kullanıldığı kaynaklardan öğrenilmektedir.

Hititler, dönemin şartlarına göre kendilerine yönelik iç ve dış tehditlerin yanı sıra bulaşıcı hastalıklar ya da iklimsel olumsuzluklar vb. nedenlerle yönetim merkezlerini değiştirmek durumunda kalmışlardır (Süel, 2010: 95). Ancak bazı Hitit kralları, kendilerine yeni yönetim merkezi belirlerken jeopolitik ve stratejik konumlarının dışında dinî nedenlerle de yönetim merkezi tercihinde bulunmuşlardır. Tarhuntašša bu durumu en iyi temsil eden örneklerden biridir.

1980'lerin son çeyreğine doğru Bronz Tablet ve Kurunta'ya ait bullaların keşfiyle varlığından haberdar olunan Tarhuntašša, Hititoloji alanında son 30 yılın en çok tartışılan konularından biri olmuştur (D'alfonso, 2011: 221). Kent İmparatorluğun son yıllarında kısa süreliğine başkent olarak görev yapmış ardından Büyük Hatti Kralına rakip bir hanedan ve güçlü bir vassal krallık öne çıkmıştır (Jones, 2017: 8). Yazılı belgelerden de anlaşılacağı üzere Hitit dinî ve siyasi hayatında önemli bir yeri olan kentin konumu ve sınırlarına dair bilgilere ulaşılamamıştır. Bu nedenle konu üzerinde çalışan araştırmacılar birçok öneri ortaya atmıştır (Turgut, 2015: 339). Kentin lokalizasyonu için ilk olarak yazılı belgelere ve arkeolojik kaynaklara başvurulmuştur. Öncelikle kentin adının anlamı üzerinde durulmuş; çivi yazılı belgelerde Fırtına Tanrısı'nın ideogramı *URU^DU-ta-aš-ša* olarak geçtiği anlaşılmış ve kentin anlamı bu bağlamda düşünülmüştür. Alp'in aktardığına göre kentin adının okunuşu hakkında Datašša'yı savunlar olduğu gibi Fransız Hititolog Laroche ve Kretschmer ise belgelerde Datašša değil Tarhuntašša olarak okunmasını savunmuştur. Bunun nedeni Fırtına Tanrısının ideogramının Hititçe ve Luvice'de Tarhunt olarak okunmasıdır (Alp, 1995: 11). Fırtına Tanrısı Tarhunt'un Luvi halkının benimsediği önemli tanrılardan olması, kentin de Luvi halkının ya da kültürünün yoğun olduğu bölgede aranması gerektiğini düşündürmüştür. Tarhuntašša ile ilgili Sirkeli, Hatip, Kızıldağ'da II. Muwatalli, Kurunta ve Hartapuša'a ait yazıtlar, kaya kabartmaları ve mühürlerin¹ bulunduğu coğrafya, bilim adamlarını Tarhuntašša'nın lokalizasyonu için belli bir bölgeye yöneltmiştir.

1986 yılında Hattuša'daki kazılarda Hitit kralı IV. Tuthaliya ile Tarhuntašša kralı Kurunta arasında yapılan Bronz Tablet, ülkenin sınırlarıyla ilgili ipucu veren önemli kaynaktır. Antlaşmadaki bilgiler doğrultusunda 1998'de Dinçol, yürüttüğü arazi çalışmasından edindiği verilerden hareketle Tarhuntašša'nın Konya-Karaman'ın kuzeyindeki Kızıldağ ile aynı olabileceğini öne sürmüştür. Karaman bölgesi, kentin lokalizasyonu açısından daha önce Alp tarafından da önerilmiştir (Alparlan, 2011: 53). Fakat Kızıldağ'da Hitit imparatorluk döneminin özelliğini yansıtan hiyeroglif yazıtlar dışında herhangi bir arkeolojik malzemeye ulaşılamamıştır. Kızıldağ'da Hattuša'dakine benzeyen yeterli seramik ve mimari özellikteki buluntulara rastlanılmaması bunun başkent olamayacağı fikrini doğurmuştur (Karauğuz, 2013: 43). Bryce ise Bronz tablet

¹ Bu konuda geniş bilgi için bkz. Hawkins, 2015: 1-11.

ve kentle ilgili diğer kaynaklardan edildiği bilgilerle Tarhuntaşsa'nın Kapadokya ve Klâsik Likya'nın kuzey kıyılarında aranması gerektiğini savunmuştur. Bu kent Pamfilya ve Klâsik Kapadokya boyunca Anadolu'nun güney kıyılarına yerleştirilmiştir. Kentin, Kizzuwatna ülkesi ile sınırlandırılan ve Hulaya Nehri² olarak adlandırılan bölgede olabileceği üzerinde de durulmuştur (Bryce, 2009: 690-691). Ünal ise Konya ovasının doğu kesimine göre bölgenin daha dağlık, korunaklı, ormanlık alanda olmasından dolayı Tarhuntaşsa'nın Hatunsaray-Lystra civarında olduğu görüşünü benimsemiştir. Ünal'ın bu bölgeyi yerleşime daha uygun, ulaşım ağına bağlantılı yolların üzerinde ayrıca Batı, Orta ve Güney Anadolu ile daha iyi ilişkiler sağlayabilecek konumda olduğu için önermiştir (Ünal, 2002: 196).

Konya-Hatip'te II. Muwatalli'nin oğlu Kurunta'ya ait yazıt ve kaya kabartmalarının tespiti ve ayrıca Burunkaya ve Yalburt'ta Hartapus'a ait yazıtların bulunması Tarhuntaşsa'nın lokalizasyonu ile ilgili tezlere yeni yaklaşımlar getirmiştir. Krallara ait malzemelerin bulunduğu bölgenin başkentle ilişkisinden dolayı Tarhuntaşsa'nın daha güneyde Hatip olabileceği de düşünülmüştür (Karauğuz, 2002: 74-75). Hatip bölgesi Konya Ovası'nı kontrol eden stratejik bir noktada yer aldığı için Hititlerin denetim ve güvenlik ihtiyaçlarını karşılayabilecek özelliklere sahiptir. Ayrıca bölge açık havada 60-70 km uzak bir alanı çıplak gözle denetleme olanağını da sağlamaktadır. Kentin bu özelliği bölgedekiler için belli bir sürede herhangi bir düşman saldırısına karşı kendini hazırlama fırsatı vermektedir. Ayrıca Hatip bölgesi, Hititlerin güney ve güneybatı istikametindeki ulaşımında önemli yolları birbirine bağlamaktadır (Bahar-Çay vd., 2007: 3). Bahar'a göre tüm bu bilgiler değerlendirildiğinde Hatip Kayalığının Tarhuntaşsa Krallığı olması muhtemeldir (Karauğuz, 2013: 43). Güterbock ise II. Muwatalli'nin Sirkeli'deki kaya kabartmasından dolayı kentin burası olabileceğini savunmuştur. Fakat kazılar sonucunda Sirkeli'nin Kizzuwatna (Kilikya) toprakları içinde yer aldığı tespit edilmiş ve Hititlerle çağdaş yerleşim yerlerine rastlanılmamıştır. Bu nedenle Münih Üniversitesi tarafından yapılan kazıların sonuçlarına göre Güterbock'un tezinin doğru olmadığı Ünal tarafından duyurulmuştur (Ünal, 2002: 198). Böylece Tarhuntaşsa kentinin lokalizasyonu ile ilgili görüşler tekrar Konya bölgesine odaklanmıştır.

Hitit belgelerinde kentle birlikte geçen Pitaşsa ve Tiulaya Irmağı Ülkesi'nin yerinin tespit edilemeyişi kentin bulunmasını zorlaştıran önemli bir unsur olarak görülmektedir. Tiulaya Irmağı Çarşamba Çayı ve Suğla Gölü çevresiyle ilişkilendirilse de bahsedilen yerlerin tespitinin yapılmaması Tarhuntaşsa'nın da tespitini zorlaştırdığı düşünülmüştür (Mellaart, 1962: 117). Ancak kentin yeri tespit edilemese de Beyşehir-Fasıllar, Eflatunpınar, Kadınhanı, Köylütolu, Ilgın, Yalburt, Emirgazi, Kızıldağ, Hatip, Sirkeli ve diğer Hitit yerleşimindeki bölgelerde anıtlar incelendiğinde o dönemle ilgili Hitit egemenliğinin bu bölgede varlığına rastlanılmaktadır (Bahar, Çay vd., 2007: 3). Bilhassa bu bölgelerde II. Muwatalli ve soyuna ait kabartmalar ve mühür baskılarının bulunması, Tarhuntaşsa kentinin önemli bir krallık merkezi olduğunu göstermektedir.

Tarhuntaşsa kentinin kurulduğu ve adının en çok anıldığı dönem şüphesiz ki II. Muwatalli dönemidir. Bu dönemin en önemli iki icraatı: Kralın Mısır ile savaşı ve başkenti Tarhuntaşsa'ya taşınmasıdır (Reyhan-Cengiz, 2015: 77). Ünal'ın deyimiyle başkentin taşınması "Büyük Exodus/Büyük Göçtür" (2018: 708). Taşınmanın nasıl ve ne zaman gerçekleştiğiyle ilgili bilgi veren tek belge III. Hattuşili'nin apoloji metnidir. Belgenin Kadeş Savaşı'ndan önce hazırlanması taşınma olayını da savaştan önceye tarihlendirmektedir. Ancak değişikliğin savaştan ne kadar önce olduğu bilinmemektedir (Süel, 2006: 39).

² Hulaya Nehri, Kurunta'nın tahta çıkmadan önce amcası III. Hattuşili ile yaptığı Ulmi Teşup antlaşmasında Tarhuntaşsa'nın sınırlarından bahsederken nehrin adı çok sık geçmektedir. Bu konuda geniş bilgi için bkz: Treaty with Ulmi Teşup (KBo 4.10).

III. Hattuşili apoloji metninde, başkent Tarhuntaşsa'ya taşınması şu şekilde anlatılmaktadır: "Kardeşim II. Muwatalli Hatti'nin tanrılarını ve Sedir tanrılarını aldı, onları Tarhuntaşsa'ya götürdü ve Tarhuntaşsa'yı kendine büyük yer (başkent) yaptı". Kralın tanrılarını da yanında götürmesi değişimin planlı ve kalıcı olduğunu göstermektedir (Bryce, 2005: 23). Böylece kralın tanrı kültleriyle birlikte Tarhuntaşsa'ya gitmesi kente siyasi rol dışında dinî rol de yüklemiş ve bölge zamanla önemli bir kült merkezi hâlini almıştır (Turgut, 2015: 340).

Kralın bir dönem ülkeyi yönettiği Tarhuntaşsa'da tahtta bulunduğu zaman dilimine ait olan belgelere ne yazık ki ulaşılamamıştır. Bu nedenle II. Muwatalli'nin başkenti taşımasıyla ilgili aldığı kararda ne gibi faktörlerin etkili olduğu bilinmemektedir. Dönemin tarihsel süreci ve Hattuşili'ye ait belgeler incelendiğinde bazı politik olayların alınan kararlarla bağlantılı olduğu düşünülmektedir. II. Muwatalli zamanında devlet imparatorluk döneminde olsa da içte ve dışta durum görüldüğü gibi değildir. Anadolu'da yaşanan siyasi çekişmeler nedeniyle güvensiz bir hava hakimdir. Sürekli hâle gelmiş saldırı ve savaşlar galip tarafa bile artık kazançtan çok kayıp verdirmiş, devletlerin ekonomik kaynağını azaltarak ekonomik yapının bozulmasına sebep olmuştur. Ancak devletler ekonomik çıkarlarını korumak için savaşlara devam etmiştir. Ayrıca I. Şuppiliuma zamanında Mısır'dan gelen ve devam eden dönemin hastalığı vebadan dolayı ülke muzdarip bir hâledir. Hastalığın yaratmış olduğu endişe ve korku sonucunda kral Aşağı Ülke'ye taşınırken kardeşi III. Hattuşili Hapış kentine sığınmış Hattuşa boş kalmıştır (Ünal, 2018: 708).

Tarhuntaşsa bulunduğu konum itibarıyla de bilhassa o dönem Hattuşa'dan daha güvenlidir. Kral burada batıda Arzava'dan, güneyde Mısır'dan gelebilecek saldırılara daha erken müdahale edebilecektir. Hatta bölgenin Arzava'ya sınır olması ve doğal bir kale konumunda (Bahar, 2017: 34) bulunması onu daha güvenli kılmıştır. Bu yönüyle kentin Arzava'dan gelebilecek saldırılara karşı kurulduğu da düşünülmüştür (Reyhan-Cengiz, 2015: 85).

Bazı bilim adamları Tarhuntaşsa'ya taşınmanın nedenini ülkenin iç ve dış siyasetindeki politik olaylara bağlamaktadır. Bazıları ise bu taşınmanın II. Muwatalli tarafından kentte desteklenen dinî bir reformla ilgili olduğunu düşünmektedir (D'alfonso, 2011: 217). Dinî bir kişiliği olan II. Muwatalli'nin Fırtına tanrısı kültünü önemseydiğini, oğullarına verdiği isimle ilişkilendirenler olmuştur. İki oğluna da Hurrice Fırtına tanrısı anlamına gelen Teşup ismini vermesi benimsemiş olduğu kültle ilgilidir. Kralın yeni başkentte ilgi duyulan Pihaşsaşi³ (yıldırım/şimşek) Fırtına Tanrısını benimsemesi ve tanrıya yaptığı dua metinleriyle bu kültü önem verdiğini göstermektedir (Alparslan, 2011: 49). Kralın ilk kez Fırtına Tanrısı ile anıldığı Alakşandu⁴ antlaşmasında *Şimşeğin Fırtına Tanrısı'nın Sevgilisi* olarak bahsedilmesinde muhtemelen benimsediği kültün etkisi açıktır (Singer, 2006: 39). Kralın önce Şamuha'da başlattığı tahmin edilen bu kültü (D'alfonso, 2011: 209) Tarhuntaşsa'da devam ettirmiş olması muhtemeldir.

Orta Hitit döneminde bazı kralların ülkeyi başka kentlerden yönettiklerine dair örnekler vardır. Şapinuva bu örneklerden biridir. Arnuvanda-Aşmunikal ve Tuthaliya-Taduhepa çiftlerinin iktidarları Hurri etkisinin Hitit dininde yoğun hissedildiği döneme tekabül etmektedir. Şapinuva, Hurri kültürüyle özümsemiş bir kenttir. II. Muwatalli'nin atalarının izinden giderek inancının etkisiyle Tarhuntaşsa'yı alternatif yönetim merkezi olarak seçmiş olması muhtemeldir. Ancak kralın aldığı kararda dinî faktörün etkisini konuyla ilgili belgelere ulaşılan kadar kesinleştirmek şimdilik mümkün değildir.

Hitit Devleti kurulduğu yıllardan itibaren kuzeyden sürekli saldırıya maruz kalmıştır. Bu saldırıların uğrak noktası daha çok Hattuşa olmuştur. Merkezin yağmalanmasındaki ana aktör

³ Pihaşsaşi: Luwice bir isimdir ve piha "parlaklık, ışıklık" kökünden türemiştir. Pihaşsaşi "aydınlık olan" anlamına gelen sıfat türevidir "şimşek" anlamında da kullanılır. Bu konuda geniş bilgi için bkz: Singer, 2006.

⁴ Wiluşa Kralı ile yapılan antlaşmadır.

genellikle Kaşkalılardır. Kaşkalılar, Hattuşa'nın kuzeyinde yaşayan, tarihsel olarak Labarna zamanından (Murat, 2016: 31) beri devleti sürekli tehdit eden halktır. Onlar üzerine araştırma yapan Von Schuler'a göre birbirinden bağımsız boylar hâlinde yaşayan Kaşkalılar Çorum/Mecitözü, Amasya yakınlarında yaşadıkları için buldukları bölge, hâliyle Hattuşa, Arinna, Şapinuva gibi Hitit kentlerine çok yakın konumdadır. İki halk arasında sınırlarının birbirinden ayrı olduğunu düşünenler olsa da bu ayrılığı gösteren bir bulguya rastlanılmamıştır (Demirel, 2013: 194). Sınır ayrılığının olmaması ise iki halk arasındaki mücadelenin temelinde toprak kavgası olduğu ihtimalini düşündürmektedir.

İmparatorluk döneminde bile bertaraf edilemeyen bu halkın yönetim merkezinin taşınmasında payı büyüktür. Hitit kralları sefere çıktıklarında durumu fırsat bilen Kaşkalılar başkent Hattuşa dâhil kuzeydeki sınır kentlerine ani saldırılar düzenlemişlerdir. Özellikle uzun süren seferlerde oluşan yönetim boşluğuna iç olayların eklenmesi (Demirel, 2013: 193) Kaşkalıların Hitit kentlerini daha kolay yağmalamasına olanak tanımıştır. Bu kentlerden biri olan Hattuşa ve çevresi her zaman Kaşka tehlikesine açık bölge olmuş ve ani saldırılarda büyük tahribata uğramıştır. Muhtemelen Kral, Hattuşa'nın bu durumundan dolayı başkenti taşıma kararı almış ayrıca Kaşkalıların bulunduğu bölgeyi kontrol altına alması için kardeşini göndermiştir. Kral ileride Mısır'la gerçekleştireceği savaşta merkezden uzun süre ayrı kalacaktır. Hattuşa'nın boşluğundan fırsat bilen Kaşkalılar için başkent yağmalanmaya müsait olacaktır. Kentin yağmalanması ise hem siyasi hem de ekonomik gücü zayıflatacak, başkentten yeniden onarılması savaşta kullanılan hazinenin boşalmasına neden olacaktır. II. Muwatalli uzun süre uzak bölgede savaştayken başkentten savunmasız kalmasını önlemek için başkenti Tarhuntaşşa'ya taşıdığı düşünülmüştür. Böylece II. Muwatalli bir yandan Mısır'la savaşırken diğer yandan boş kalacak merkezin yağmalanmasını da önleyecektir.

Tarhuntaşşa'nın başkent seçilmesindeki politik nedenlerden biri de Mısır faktörüdür. O dönem Mısır tahtında bulunan II. Ramses'in, babası I. Seti gibi Kuzey Suriye ile ilgilenmeye devam etmesi savaşı kaçınılmaz hâle getirmiştir. Çünkü Kuzey Suriye, Hitit devletinin ekonomik çıkarlarının olduğu bir bölgedir. II. Muwatalli bölgedeki ekonomik üstünlüğünü kaybetmek için Mısır ile savaşmaya hazırdır. Kral merkezden çok uzakta gerçekleşecek savaşın öncesinde merkezin savunmasız kalmaması için birtakım kararlar almıştır. Alınan kararların başında ise savaş esnasında başkenti korumak ve savaşa rahat müdahale edebilmek için başkentten Tarhuntaşşa'ya taşınması vardır (Savaş, 2007: 84).

Siyasi politikası savaşmak ve fethetmek üzerine kurulan ayrıca sınırlarına çok uzak bölgelerde otoritesini hissettirmek isteyen bir devletin merkezi yukarıda zikredilen sebeplerle değiştirilebilir miydi? Hitit devletinin fethetme politikası I. Hattuşili'den itibaren yakın ya da uzak bölgelerde hâkimiyet kurma üzerinedir. Savaş esnasında durumun gidişatına göre geçici olarak ülke başka bir yerden yönetilebilmektedir. Fakat hiçbir kral döneminde böyle politik nedenlerle kalıcı merkez değişikliğine gidilmemiştir. Bu nedenle Tarhuntaşşa'nın yeni merkez seçilmesinde Kaşka saldırıları ve Mısır ile yapılacak savaş, diğer faktörlerle beraber düşünüldüğünde mantıklı görülmektedir.

Hitit idari yapısında merkeze bağlı yönetilen Aşağı Ülke (KUR ŞAPLITI) ve Yukarı Ülke (KUR URU)⁵ (Yiğit, 2004: 220) olmak üzere iki idari birim vardır. Hattuşa Yukarı Ülke'de Tarhuntaşşa ise Aşağı Ülke'de yer almaktadır. Bu iki idari birimin ortak yanı ikisinde de başkentlik görevi üstlenen kentlerin olmasıdır. Aslında bu durum kısa süre sonra ülke içinde başkaldırıları ve büyük ayrımları da beraberinde getirecektir. Bu ayrımın sebebi ise şüphesiz ki Tarhuntaşşa'nın merkez olmasıyla ilgilidir.

⁵ Yukarı Ülke, Orta Anadolu'nun doğusunda ve kuzeydoğusundaki "dağlık bölge"; Aşağı Ülke, Konya Ovası'nın etrafı kabul edilmektedir. Bu konuda detaylı bilgi için bkz. Reyhan, 2017: 109.

II. Muwatalli'nin Tarhuntaşşa'yı başkent seçilmesinde belki de en çok kabul gören nedenlerden biri de kardeşi III. Hattuşili faktörüdür. III. Hattuşili çocukken geçirdiği hastalığından dolayı devlet işlerinden uzak daha çok dinî işlerde görevlendirilen bir prens olarak büyümüştür. II. Muwatalli döneminde ise devlet işleriyle görevlendirilen III. Hattuşili askerî alandaki başarılarıyla ağabeyine yardımcı olurken beklenilenden daha güçlü bir pozisyon sergileyerek devlet içinde dikkat çekmeye başlamıştır. III. Hattuşili'nin kraliyetteki bazı tavırları onu ağabeyine rakip gibi gösterse de aslında ağabeyiyle açıkça bir problem yaşamamıştır. Hatta krala verdiği destekle siyasi alanda başarılı politikalar sergilemişlerdir. III. Hattuşili'nin askerî alanda gösterdiği başarılarından dolayı II. Muwatalli, kardeşine devlet işlerinde önce "EN. KARAS (ordu beyi/komutanı)" daha sonra "GAL MEŞEDI (saray muhafızlarının başı)" unvanlarıyla görevlendirilmiştir. Bu görevlerle birlikte Yukarı Ülke'nin idaresini de III. Hattuşili'ye bırakmıştır (Alparslan, 2011: 50). Fakat III. Hattuşili'nin bu kadar güç elde etmesi o zaman olmasa bile sonradan geri dönülmez sorunlara yol açacaktır. Kral ileride kardeşinin hırslarıyla karşı karşıya gelmek için hem kardeşine yönetim alanı yaratmak hem de kendine yeni bir merkez oluşturmak için başkenti taşımak gibi kalıcı bir çözüme başvurmuştur. Ancak kralın aldığı bu kararla ülkede siyasi bölünmelerle birlikte (Reyhan, 2017: 179) devletin geleceği için son derece tehlikeli siyasi bir hava oluşturmuştur.

Apolojisinde "prenstim saray muhafızları komutanı oldum, saray muhafızları komutanı idim, Hakpiş'e kral oldum Hakpiş kralı idim büyük kral oldum" ifadesinden anlaşılacağı üzere III. Hattuşili Hitit kralı olmadan önce devlet işlerindeki deneyimlerini anlatır. Bu ifadede sanki III. Hattuşili'nin II. Muwatalli'nin yanında Hakpiş'te bağımsız bir krallığı varmış gibi davranmasının yanında (Yiğit, 1996: 237) ağabeyinden sonra da tahttaki meşruluğunu bu görevlere ve tecrübelerine dayandırdığı anlaşılmaktadır.

Tarhuntaşşa kenti aslında II. Muwatalli'nin burayı yeni yönetim merkezi seçmesinden ziyade siyasi bölünmüşlüğe neden olduğu için devletin son dönemlerine iz bırakmıştır. Çünkü II. Muwatalli bu kararı sonucunda kardeşine kendi elleriyle yönetim alanı oluşturmuş ve ülkede iki merkez ortaya çıkarmıştır. Ancak kral Hattuşa'nın da bulunduğu Yukarı Ülke'nin idaresini kardeşine verse de Hattuşa'yı kâtiplerin başı Mitannamuwa'ya bırakarak kardeşini Hattuşa'dan uzaklaştırmaya çalışmıştır. Kral kardeşinin eski başkentteki yüksek zümrenin gücünü almasını önlemeye çalıştığı gibi kardeşine olan güveninin azaldığını açıkça göstermiştir (Alparslan, 2011: 51).

Tarhuntaşşa için değinilecek başka bir husus da vardır. Bu husus ise Kralın başkenti kardeşinden dolayı taşınmasından ziyade taşınma kararı sonrası kardeşine tanıdığı ayrıcalık ve ülkenin bölünmüşlüğüdür. III. Hattuşili kraliyet içinde hırslı kişiliğe sahip olsa da ağabeyine karşı hiçbir zaman itaatsizlik etmemiş, askerî alanda görevlendirilmeleriyle de gerek Kaşka saldırıları gerekse Kadeş Savaşı'nda başarılı politikalar sergilemiştir. Kralın III. Hattuşili'yi onurlandırmak için yaratmış olduğu yönetim alanı aynı ülke içinde iki farklı yönetim merkezi ve iki farklı kral oluşturmuştur. Kralın Hattuşa'yı da terk etmesi kardeşinin gücünü artırarak ülkenin geleceği için beklenmedik sonuçlar doğurmuştur

Tarhuntaşşa'nın idari durumu II. Muwatalli'nin ölümünden sonra değişikliğe uğramıştır. II. Muwatalli'nin ardından tahta ikinci eşinden oğlu (DUMU es ERTİ) Urhi Teşup geçtiğinde ilk olarak başkenti tekrar Hattuşa'ya taşımıştır. Urhi Teşup'un buradaki amacı babası zamanında yönetim sisteminde meydana gelen ayrımı ortadan kaldırmaktır (Reyhan, 2017: 80). Ancak bu durum Yukarı Ülke'yi elinde tutan III. Hattuşili'nin hoşuna gitmemiştir. Zaten kralın ikinci eşinden olma bahanesiyle yeğenin krallığını meşru bulmayan III. Hattuşili (Garstang- Gurney, 1959: 95) rahiplikten beri hâkimiyetindeki Hakpiş ve İştahara kentleri elinden alınca (Alp, 2002: 139) yeğenin tahtını ele geçirerek kendini Hattuşa'da kral ilan etme fırsatını yakalamıştır.

III. Hattuşili'nin tahtı ele geçirecek kadar ileri gitmesinde II. Muwatalli etkisi şüphesizdir. Kral kardeşine tanıdığı yetkilerle onun kral gibi hissetmesini sağlamış, yeğeni zamanında da onun buyruğu altına girmeyi reddederek hiç hakkı yokken krallığa oturmuştur. Bir yandan Urhi Teşup ülkenin dışına kaçarken diğer yandan küçük yeğeni Kurunta ile anlaşarak krallığını garantiye almak isteyen III. Hattuşili arasında antlaşma sağlanmıştır. Bu antlaşmanın amacı Kurunta cephesinden gelebilecek isyanı engellemektir. Yapılan antlaşma ile Kurunta yasal hakkı olan Hattuşa'daki tahtta değil de babasının zamanında başkent olan şimdi ise Hattuşa'ya bağlı krallık hâline gelen Tarhuntaşsa'nın başına geçirilmiştir (Dinçol, 2011: 4). Bundan sonra Tarhuntaşsa'da Kargamış ve Halpa gibi hanedan mensubu prensler tarafından yönetilen vasal krallık statüsünde Hitit idari sistemi içinde yer almıştır (Reyhan, 2017: 113). Ancak Tarhuntaşsa'yı bu iki krallıktan ayıran en belirgin özelliği Hitit tahtında oturması gereken prensler tarafından yönetilmesi olmuştur.

“Gelecekte Tarhuntaşsa Ülkesi Krallığı sadece Ulmi Teşup'un soyuna ait olsun” (Beckman, 1996: 104). Antlaşmada yer alan bu maddeyle Tarhuntaşsa krallığında Kurunta'nın soyu garantilendiği gibi Urhi Teşup'un hakkı her iki krallıkta da gasp edilmiştir. Tarhuntaşsa II. Muwatalli'den sonra devletin yıkılışına kadar kaynaklarda geçen önemli bir kent olmaya devam etmiştir. Bir dönem devletin yönetim merkezi olan kent II. Muwatalli'den sonra bu vasfını kaybederek Hattuşa'daki Hitit kralına bağlı hâle getirilmiştir. Ancak bu durum Hattuşa'daki krallar için her zaman büyük bir tehdit oluşturmuştur. Bunun için III. Hattuşili ve IV. Tuthaliya döneminde yapılan antlaşmalarla Tarhuntaşsa cephesinin Hattuşa'ya karşı sadakatini sağlanması amaçlanmıştır. Yapılan antlaşmalarda Tarhuntaşsa krallığına tanınan ayrıcalıklardan ve Kargamış Krallığıyla eşitliğinden bahsedilse de ne Kargamış Krallığı gibi statüye sahipti (Reyhan, 2017: 184) ne de kendi iradesiyle karar alacak kadar bağımsızdı.

II. Muwatalli'nin kısmen de olsa başlattığı ikili yönetimin sonuçlarını ölümünden sonra tahtın gerçek sahipleri olan oğulları en ağır şekilde etkilenen taraf olmuştur. Tahtı zorla ele geçiren kardeşi III. Hattuşili ve onun soyu ise iktidarın gerçek sahiplerine karşı almış oldukları siyasi ve idari kararlarla onların yasal hakkını geçersizleştirmeye çalışmışlardır (Reyhan, 2017: 180). Zaten kısa süre sonra antlaşmaların ağırlığı ve eşitsizliği Tarhuntaşsa cephesinin Hattuşa'ya karşı ayaklanmasına neden olmuştur. Böylece ülke içindeki taht kavgaları II. Muwatalli döneminde sarsılan devlet otoritesini apaçık zedelemiştir.

Tarhuntaşsa'nın Kurunta'dan sonraki durumu hakkında kaynaklar çok yetersizdir. Ancak Kızıldağ ve Karadağ'da Hartapuş isminde bir krala ait anıtlar bulunması Hitit tarihinin son dönemlerine yeni boyut kazandırmıştır. Kızıldağ'da bulunan anıtın üzerinde tahta oturmuş, bir elinde mızrak diğerinde kâse tutan erkek figürlü anıtın üzerinde Luwi hiyeroglifiyle yazılmış “Büyük Kral Hartapuş” ifadesine rastlanılmıştır. Aynı kaya üzerindeki diğer yazıtta ise “Fırtına tanrısı, Güneşin sevgilisi, Kahraman Büyük Kral Murşili'nin oğlu, Büyük Kral Hartapuş” ifadesinden kendisinin Hitit kralı olduğu ve babasının da Murşili adında Büyük kral olduğu anlaşılmıştır (Harmanşah, 2017: 41-42; Hawkins, 2017: 6). Bahsi geçen Murşili'nin, muhtemelen Urhi Teşup'tan sonra tahta Murşili adında bir kral geçmediği için bu kralın II. Muwatalli'nin oğlu III. Murşili yani Urhi Teşup olduğu üzerinde durulmuştur. Ayrıca imparatorluk döneminde Hartapuş adına rastlanılmaması nedeniyle kral devletin son dönemlerine tarihlendirilmiştir. Hatta Hartapuş'un II. Şuppiluliuma döneminde Tarhuntaşsa'nın son kralı olduğu düşünülmektedir (Akçay, 2016: 13). Ugarit'te Akadlı krala ait bulunan bir mektupta Tarhuntaşsa kentinin imparatorluğun yıkılışına kadar krallık statüsünde olduğunu göstermesi kentin Hitit siyasi tarihindeki rolünü ortaya koymaktadır (Collins, 2007: 75).

Sonuç

Tarhuntaşsa, II. Muwatalli döneminde kurulan ve bir süreliğine Hitit devletinin yönetim merkezi olarak kullanılan Hitit kentidir. Krallığın son dönemlerine tarihlendirilen bu kentin siyasi

ömrü devletin yıkılışa kadar önemli bir krallık statüsünde devam etmiştir. Tarhuntaşsa'nın yeni yönetim merkezi olarak seçilmesi sıradan bir yer değiştirme olayı değil; Hitit devletinde bir kırılma noktasıdır. Kentin yüklendiği siyasi misyon, devletin ikiye bölünmesini başlatan bir sürecin simgesi olarak kabul edilmelidir. II. Muwatalli döneminde devletin yönetim merkezi olarak kalan kent, kralın ölümünden sonra bu statüsünü kaybederek tahtı gasp edilen yasal varislerin üssü/krallığı hâline gelmiştir. Doğal olarak bu durum Hattuşa'da oturan Hitit kralları için her zaman tehdit olarak görülmüştür. II. Muwatalli'den sonra Urhi Teşup, Kurunta, Hartapuş'un buradan yönetimlerini sürdürmesi Hattuşa'daki krallığın baskılarına rağmen Tarhuntaşsa'nın güçlü ve bağımsız bir krallık olduğunu göstermektedir.

Kentin yeri günümüzde henüz tespit edilememiş olsa da yazılı ve arkeolojik kaynaklar yardımıyla lokalizasyonu hakkındaki tahminler belli bir noktada yoğunlaşabilmektedir. Tahmin edilen coğrafya içinde kentte hüküm süren II. Muwatalli soyuna ait izlerin bulunması Tarhuntaşsa krallığının Hitit tarihi içindeki önemini göstermektedir.

YAZARLARIN KATKI DÜZEYLERİ: Birinci Yazar %100.

ETİK KOMİTE ONAYI: Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

FINANSAL DESTEK: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKLAR

- AKÇAY, A. (2016). "Hartapu Kimin Kralı". *Eski Anadolu Araştırmalarına ve Hititlere Adanmış Bir Hayat, Ahmet Ünal'a Armağan Kitabı*, (ed: Erkut, S. -Sir Gavaz, Ö.), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- ALP, S. (1995). "Bronz Tablet ve Tarhundaşsa Kentinin Yeri". *Anadolu Medeniyetleri Müzesi Konferansı*, Ankara.
- BAHAR, H.-ÇAY, T.- İSCAN, F. (2007). "The Land City of Tarhundaşsa Geodetic Researches Around It". *XXI International CIPA Symposium, Greece*.
- BAHAR, H. (2015). "Eskiçağ'da Konya". *Şehirlerin Sevdalısı İbrahim Hakkı Konyalı Armağanı*. Konya: Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, (7), 271- 278.
- BAHAR, H. (2017). "Türklerden Önce Konya Tarihi". (ed; Aköz, A.-Yörük, D.), *Konya Araştırmaları Göç ve İskân*, Konya: Palet Yayınları, 29-45.
- BECKMAN, G. (1996). "Hittite Diplomatic Texts". Atlanta.
- BRYCE, T. (2005). *The Kingdom of The Hittites*. Newyork: Oxford Universty Press.
- BRYCE, T. (2009). *The Peoples and Places of Ancient Western Asia; The Near East From The Age to The Fall of The Persian Empire*. New York.
- COLLINS, B.J. (2007). *The Hittites and Their World*. Society of Biblical Literature.
- D'ALFONSO, L. (2011). "The Kingdom of Tarhuntaşsa: A Reassessment of Its Timeline and Political Significance". (ed. P. Taracha, M. Kapelus), *Preceedings of The 8th International Congress of Hittitology*, Warsaw, 216-235.
- DEMİREL, S. (2013). "Hitit Kaşka İlişkilerinde Yanıtı Aranan Bazı Sorular". *Akademik Bakış*, C.6 (12), 193-203.
- DOĞAN ALPARSLAN, M. (2011). "Anadolu'nun Kayıp Başkenti: Tarhundaşsa". *Aktüel Arkeoloji Dergisi*, (21), 46-51.
- GARSTANG, J.- GURNEY. O.R. (1959). *The Geography of The Hittite Empire*. British Institute at Ankara, London.
- HARMANŞAH, Ö. (2017). "Bordersare Rough-Hewn: Monuments, Local Landscape and the Politics of Place in a Hittite Borderland". *Bordered Places: BoundedTimes Cross-Disciplinary Perspectives on Turkey*, Ankara: British Institute, 37-53.

- HAWKINS, J.D. (2015). "Hittite Monuments and Their Sanctity", (ed. D'gastino, A- Orsi, V. - Torri, G.) *Sacred Landscapes of Hittites and Luwians*, Italy: Fienze University Press.
- JONSE, M.A. (2017). *Searching For Tarhuntassa: Using Gis Spatial Analysis and Diverse Data-Sets to Investigate A Question of Historical Geography in Hittite Southern Anatolia*. A Thesis Submitted to The University of Birmingham for The Degree of Doctor of Philosophy.
- KARAUĞUZ, G. (2002). *Boğazköy ve Ugarit Çivi Yazılı Belgelerine Göre Hitit Devletinin Siyasi Antlaşma Metinleri*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- KARAUĞUZ, G. (2013). "Tarhundaşsa ve Konya-Karaman Araştırmaları Üzerine". *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (30), 41–54.
- MELLAART, J. (1962). "The Late Bronze Age Monuments of Eflatunpınar and Fasıllar Near Beyşehir", *Anatolian Studies*, British Institute at Ankara, (12), 111–117.
- MURAT, L. (2016). *Anadolu'da Kaşkalar*. Ankara: Hel Yayınları.
- REYHAN, E- CENGİZ, T. (2015). *Eskiçağ Tarihi ve Uygarlığı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- REYHAN, E. (2017). *Hitit Devletinde Siyaset ve Yönetim*. Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.
- SAVAŞ, S.Ö. (1997). "Birkaç Hitit Kentinin Lokalizasyonu Hakkında". *Archivum Anatolicum*, C.3, (1), 269-690.
- SINGER, I. (2006). "The Failed Reforms of Akhenaten and Muwatalli". 37-58, <http://www.thebritishmuseum.ac.uk/bmsases/issue6/singer.html>.
- SÜEL, A.- SÜEL, M. (2006). "Ortaköy Araştırmaları". *İdol Arkeologlar Derneği Dergisi*, (28).
- SÜEL, A. (2010). "Başkent Şapınuva: Hitit Dünyasındaki Yeri ve Önemi". *1. Çorum Kazı ve Araştırmalar Sempozyumu*. Çorum, 93–110.
- TURGUT, M. (2015). "Tarhuntaşsa'daki Su Kültü Mekânları". *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (14), 337-354.
- ÜNAL, A. (2002). *Hititler Devrinde Anadolu I*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- ÜNAL, A. (2018). *Eski Anadolu Siyasi Tarihi: Eski Taş Devri'nden Hitit Devleti'nin Yıkılışına Kadar (M.Ö. 60.000-1180)*. Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.
- YİĞİT, T. (1996). "Hitit Kral Ailesi Üyelerinin Siyasal Etkinliği Üzerine". *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.18, (29), 233-245.
- YİĞİT, T. (2004). "Hitit Krallığı'nda Yönetim Sistemi Üzerine Bir Not". *Tarih Araştırmaları Dergisi*, (35), 216–226.